
ایران در آینه‌ی ادبیات دهه‌ی شصت

(شعر و داستان)

محمد کشاورز بیضایی

سرشناسه	: کشاورز یضایی، محمد، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: ایران در آینده ی ادبیات دهه ی شصت (شعر و داستان) / محمد کشاورز یضایی
مشخصات نشر	: تهران: روزگار، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۳-۲۸۷-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۴۴ - (۱۵۱) همچنین به صورت زیرنویس
موضوع	: ادبیات فارسی -- ایران -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
موضوع	: ایران در ادبیات
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰ الف ۵۵ / PIR۳۵۲۵
رده بندی دیویی	: ۸۵۰ / ۹-۶۲
شماره کتاب شناسی ملی	: ۲۶۴۸۷۵۷

نشر روزگار

سپژو هس ادیبـ

ایران در آیین‌های ادبیات دهه‌ی شصت شمسی (شعر و داستان)

محمد کشاورز بیضایی

نشر روزگار

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۶۵۰۰ تومان

چاپ و صحافی: ایمان

نظارت چاپ: م. معینی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۴-۳۸۷-۱

مرکز پخش: انتشارات روزگار

نشانی: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، پایین تر از شهدای زاندارمیری، مجتمع تجاری ناشران.

تلفن: ۰۹۱۲۲۰۳۷۲۵۴-۶۶۹۵۳۶۲۵

طبقه سوم، واحد ۲

www.roozegar.org

در چشمی باز، چشم دیگر باز می‌روید
و در چشمی باز چشم باز دیگر می‌روید
و سرانجام در دوردست
نمی‌دانم چیزی در چیزی که نمی‌دانم چیست، می‌روید.

(یدالله رویایی)

مقدمه *

فصل اول: ایران در آئینه ادبیات شعری دهه ی شصت *

۱-۱. ایران از منظر بومیگرایی *

۱-۱-۱. بومی گرایی در شعر منوچهر آتشى *

۲-۱-۱. بومی گرایی در شعر محمدرضا شفیعی کدکنی *

۲-۱. ایران از منظر وطن و سرزمین *

۱-۲-۱. وطن و سرزمین در شعر مهدی اخوان ثالث (م. امید) *

۲-۲-۱. وطن و سرزمین در شعر سیمین بهبهانی *

۳-۲-۱. وطن و سرزمین در شعر محمدرضا شفیعی کدکنی *

۴-۲-۱. وطن و سرزمین در شعر فریدون مشیری *

۵-۲-۱. وطن و سرزمین در اشعار سلمان هراتی، سپیده کاشانی و نصرالله

مردانی (ناصر) *

۳-۱. ایران از منظر تاریخ *

۱-۳-۱. تاریخ در شعر سیمین بهبهانی *

۲-۳-۱. تاریخ در شعر محمدرضا شفیعی کدکنی *

۳-۳-۱. تاریخ در شعر حمید مصدق *

۴-۱. ایران از منظر جنگ و مناطق جنگی *

۱-۴-۱. جنگ در شعر مهدی اخوان ثالث (م. امید) *

۲-۴-۱. جنگ در شعر سیمین بهبهانی *

۳-۴-۱. جنگ در شعر فریدون مشیری *

۴-۴-۱. جنگ در شعر قیصر امین پور *

۵-۴-۱. جنگ در شعر محمدرضا عبدالملکیان *

۶-۴-۱. جنگ در شعر مشفق کاشانی *

۷-۴-۱. جنگ در شعر پرویز بیگی حبیب آبادی *

۵-۱. ایران از منظر حماسه و اسطوره *

• تعریف حماسه

• تعریف اسطوره

۱-۵-۱. حماسه و اسطوره در شعر سیمین بهبهانی

۲-۵-۱. حماسه و اسطوره در شعر حمید مصدق

۳-۵-۱. حماسه و اسطوره در شعر نصرالله مردانی

فصل دوم: ایران در آینه ی ادبیات داستانی دهه ی شصت

۱-۲. ایران از منظر تاریخ

• تاریخ

• زمان تاریخی

• واقعگرایی

۱-۲-۱. تالار آینه (امیرحسن چهل تن)

۲-۱-۲. جامه به خوناب (رضا جولایی)

۳-۱-۲. سمفونی مردگان (عباس معروفی)

۲-۲. ایران از منظر بومی گرایی

۱-۲-۲. کلیدر (محمود دولت آبادی)

۳-۲-۲. زمین سوخته (احمد محمود)

۲-۲-۲. اهل غرق (منیرو روانی پور)

۳-۲. ایران از منظر جنگ و مناطق جنگی

۱-۳-۲. زمین سوخته (احمد محمود)

۲-۳-۲. نخل های بی سر (قاسمعلی فراست)

• نتیجه گیری

• پیوست: جدول آوانگاری

• فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

عشق و علاقه به سرزمین و مظاهر آن در هر انسانی وجود دارد. این مسئله در اشکال مختلف برای هنرمندان دستاویزی برای خلق آثار هنری بوده است. از دیگر سوی انسان هنرمندی که در دوره های مختلف برای معشوق و غم هجران او، شعرها سروده و نثرها نوشته است حق دارد که برای سرزمین و مملکت خویش چه در دوران فخر و شکوه و چه در دوران گرفتاری و بلایا، بسراید و بنویسد. در ادبیات ایران، همواره شاهکارهای بزرگ ادبی، ریشه در دایره ی زیستی، تاریخی و فرهنگی این سرزمین داشته اند؛ از آثار ماندگار و جهانشمولی چون شاهنامه ی فردوسی و دیوان حافظ گرفته تا آثار مطرح متأخرتر در ادبیات معاصر، همگی مبین این نکته اند که انباشت های معنوی و مادی این سرزمین در تولیدات هنری ادبیات آن، نقشی بسزایی ایفا نموده اند. بنابراین با بررسی برخی از آثار ادبی و شعری در هر دوره

می‌توان به نوع نگاه شاعر و نویسنده به سرزمینش پی برد. چرا که هنرمندان وجدان جامعه‌اند و با مطالعه و شناخت آثارشان می‌توان به واقعیت‌های زمانه‌ی آنان نیز واقف شد. در تاریخ معاصر ایران، ادبیات دهه‌ی شصت با تأثیرپذیری و بهره‌گیری از پدیده‌ای منحصر به فرد چون انقلاب و حوادثی چون هشت سال دفاع مقدس و درگذشت رهبر انقلاب (۱۳۶۸) اهمیت بسزایی دارد. در این دهه ما با چاپ و نشر آثار متعدد در حوزه داستان و شعر مواجهیم. در این میان برخی از نویسندگان و شاعران، ایران و جلوه‌های آن را در اشکال مختلف در بخشی از آثار خود بازتاب داده‌اند، که با مطالعه و بررسی این آثار می‌توان چهره ایران را تجسم بخشید. منظور ما از ایران در این پژوهش، جلوه‌ها و حوزه‌های مرتبط به آن چون تاریخ، جغرافیا، فرهنگ و به طور کلی مفاهیمی است که بتوان از طریق آن، به تصویری از ایران دست یافت. بنابراین، ایران، در این پژوهش از منظر مناهیم و پدیده‌هایی چون وطن (در شعر) و جنگ (در شعر و داستان) نیز بررسی شده است. لازم به ذکر است که این پژوهش، در حوزه‌ی شعر و داستان، موارد ذیل را در اولویت و دستورعمل کار خویش قرار داده است:

- این پژوهش عمدتاً به بررسی شکل (فرم)، زبان و معماری آثار مرتبط نمی‌پردازد، آنچه در این پژوهش موضوعیت دارد بررسی محتوایی و مضمونی آثاری می‌باشد که ایران در آنان بازتاب یافته است.
- این پژوهش خود را به هیچ قالب یا شاخه‌ی خاصی از شعر محدود نمی‌نماید، بلکه بررسی همه‌ی قالب‌های شعری - چه کلاسیک، چه نو - را در نظر دارد.

- اصطلاح داستان، امروزه به طور معمول برای داستان کوتاه، داستان بلند و گونه‌های وابسته به کار می‌رود (تمیم داری، ۱۳۷۷،

۲۵-۲۶). منظور ما از داستان نیز موارد ذکر شده می‌باشد. بنابراین این پژوهش، نمایشنامه و موارد دیگر را در برنمی‌گیرد.

- در انتخاب و گزینش داستانها و شعرها سعی بر آن بوده که به آثاری پرداخته شود که خالق آنها دستی بر آتش ادبیات این دهه داشته و مضمون آثار آنان با پیشبرد اهداف این تحقیق هماهنگ باشد.

- این پژوهش به کلیت آثار نویسندگان یا شاعران بررسی شده نمی‌پردازد، بلکه نگاهش معطوف به آن دسته از آثاری است که ایران در آنان بازتاب یافته باشد.

در فصل‌های اول و دوم این پژوهش، برای هر یک از دیدگاه‌های مورد بحث، مدخلی در نظر گرفته شده تا خواننده پیشینه‌ای هر چند مختصر از مفاهیم مطرح شده را در ذهن داشته باشد. در پایان هر بخش نیز نتیجه‌گیری آمده است.

ضرورت شناخت و اهمیت تحقیقی از این دست بدان سبب اهمیت می‌یابد که دوره‌های مختلف ادبیات ایران تاکنون از منظر ایران‌شناختی بررسی نشده است؛ در صورت تحقق این شناخت، در این بررسی نیز می‌توان به بخش عمده‌ای از واقعیت‌های ایران در دهه‌ی شصت و حتی در ادوار مختلف، نوع نگاه نویسنده و شاعر به سرزمین، زادگاه، تاریخ، فرهنگ و مسائل مربوط به آن دست یافت و این موضوع مستقلی است که تا کنون به صورت کتاب منتشر نشده است.

عمده‌ترین هدف اصلی و کلی این تحقیق، شناخت و بررسی ایران در ادبیات دهه‌ی شصت (سالهای ۱۳۶۰-۱۳۷۰ ه‍.ش) با تکیه بر شعر و داستان می‌باشد. بر همین اساس می‌توان اهداف جزئی‌تر زیر را در مدنظر قرار داد:

- معرفی و شناخت آن دسته از نویسندگان و شاعران دهه‌ی شصت که در آثارشان به ایران و جلوه‌های مرتبط به آن نظر داشته‌اند؛

- شناخت و بررسی نوع نگاه این نویسندگان و شاعران به

واقعیت‌های ایران در این دهه و به طور کلی به ایران در آثارشان؛ روشن نمودن سمت و سوی‌های فکری، اعتقادی و عاطفی نویسندگان و شاعران این دهه در مورد کشورمان و همچنین برداشتن گامی در جهت رشد و ارتقای ادبیات داستانی و شعری ایران. موضوعاتی از این دست دارای پیشینه‌ای دراز مدت نیست. مثلاً درباره‌ی همین موضوع، کسی تاکنون بررسی نکرده است که نویسنده یا شاعر دهه‌ی شصت، در آثار خود چگونه به ایران و سرزمین خود نگریسته است و یا اینکه ایران در آثار نویسندگان و شاعران این دهه چه بازتابی داشته است؟ این دسته از موضوعات چند حوزه‌ای است، به همین جهت حتی در لایه لای متون نقد ادبی و مقاله‌های این دوره نیز چندان به این مسئله توجه نشده است. این تحقیق با استفاده از آثار داستانی و شعری دهه‌ی شصت، کتاب‌های نقد و تفسیر در حوزه‌ی تاریخ و فرهنگ ایران، ادبیات داستانی و شعری، تجزیه و تحلیل داده‌ها و به طور کلی روش کتابخانه‌ای انجام شده است. شیوه‌ی کار پژوهنده به این صورت بوده است که در آغاز تعداد قابل توجهی از آثار ادبیات داستانی و شعری دهه‌ی شصت مطالعه گردیده و آثاری که در آنها ایران و جلوه‌های مرتبط به آن انعکاس داشته: انتخاب شده است. پس از مطالعه، از موضوعات مربوط فیش برداری شده و سپس با طبقه‌بندی موضوعی یادداشت‌ها، مطالب تنظیم و تحلیل گردیده است. اکنون که به لطف پروردگار، این تحقیق را در حد بضاعت و استعانت از داشته‌ها، به پایان رسانده‌ام، لازم می‌دانم زحمات خانواده‌ام - خصوصاً همکاری و دلسوزی‌های برادرم فرود کشاورز بیضایی - را ارج نهم و مهربانی‌شان را سپاس گویم. همچنین، اشتیاق و اصرار وافر دارم که از آموزگاران و معلمان هنر و اندیشه این مرز و بوم، که در طی این سالها از ناملایمات، نفس کشی‌هایم، از آنان درس گرفته‌ام و

آموزه‌ها و افق‌های فکریشان، در تنویر افکار و پویایی فرهنگ، جان و روان ایرانی سهیم بوده است، ادای دین نموده و قدردانی به عمل بیاورم: دکتر حسن حبیبی، دکتر کاظم دزفولیان، دکتر محمد غلامرضایی، دکتر حسین نجف دری، دکتر سهیلا صارمی، دکتر زهره زرشناس، دکتر محمدرضا نصیری، دکتر رضا شعبانی، دکتر عیسی ابراهیم زاده، دکتر کتابیون مردابور، دکتر محمد علی ولوی، دکتر سید محمود الهام بخش، دکتر میر جلال الدین کزازی، دکتر علی اصغر دادبه، دکتر اللهیار خلعتبری، دکتر محمد علی رنجبر، دکتر حسین ضیاء، دکتر رضا براهنی، دکتر یدالله رویایی، دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی، بهرام بیضایی، بهرام صادقی، سیمین بهبهانی، شهریار مندنی پور، محمدرضا شجریان، دکتر ژاله آموزگار.

و زنده یادان:

مهدی اخوان ثالث، فروغ فرخزاد، نیما یوشیج، احمد شاملو، حمید مصدق، هوشنگ گلشیری، جلال آل احمد، دکتر عبدالحسین زرین کوب، منوچهر آتشی.

همچنین از زحمات دوست فرهیخته‌ام آقای محمد عزیزی مدیر نشر روزگار و سایر کارکنان این موسسه انتشاراتی سپاسگزارم.

یا حق!

محمد کشاورز بیضایی

تیر ماه ۱۳۹۱ هجری شمسی